

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z rewizytacji Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego
im. J. Korczaka w Kwidzynie
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej: OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 1-2 kwietnia 2019 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Mechanizm) przeprowadził rewizytację Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego im. J. Korczaka w Kwidzynie (zwanego dalej: MOW, Ośrodkiem, placówką).

W skład zespołu wizytującego wchodził: Justyna Zarecka (politolog w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego), Michał Żłobecki (prawnik) oraz Łukasz Kuczyński (prawnik) - przedstawiciel Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Gdańsku.

Rewizytacja miała charakter prewencyjny, a jej celem, było sprawdzenie na miejscu sposobu realizacji zaleceń wydanych przez przedstawicieli KMPT w trakcie poprzedniej wizytacji Ośrodka, przeprowadzonej w dniu 13 października 2015 r.

W czasie wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z panią Anną Jankowską – dyrektorem MOW oraz panią Magdaleną Lesiak – wicedyrektorem MOW ds. dydaktyki i wychowania;
- dokonano oglądu pomieszczeń, w tym m.in. pokoi mieszkalnych, łazienek i toalet, jadalni, pokoju odwiedzin, sal lekcyjnych, świetlic oraz zaplecza rekreacyjnego;
- przeprowadzono na osobności rozmowy indywidualne z wybranymi wychowankami;
- przeprowadzono rozmowy z personelem placówki;
- dokonano analizy wybranej dokumentacji dostępnej na miejscu, w tym m.in. akt osobowych wychowanek, zeszytu skarg i wniosków, dzienników wychowawczych;
- wykonano dokumentację fotograficzną.

Wizytujący poinformowali dyrektor i wicedyrektor MOW o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumenty związane z funkcjonowaniem placówki.

Niezależnie od zakresu rewizytacji placówki, w przedmiocie zainteresowania przedstawicieli KMPT pozostawały następujące zagadnienia związane z: legalnością pobytu nieletnich w placówce, ich traktowaniem oraz dyscyplinowaniem przez personel, prawem do informacji, możliwością utrzymywania kontaktu z osobami spoza placówki, ochroną zdrowia, a także warunkami bytowymi. W niniejszym raporcie opisano jedynie obszary wyróżniające placówkę na tle innych dotychczas wizytowanych przez KMPT (dobre praktyki) oraz obszary stwarzające ryzyko wystąpienia przemocy w postaci tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania lub karania.

W punkcie 6.1 wskazano na problem systemowy wymagający zmiany obowiązującego prawa.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. nieletni, pracownik placówki, członek rodzinny, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informacje, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakáže, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.*

3. Charakterystyka placówki

MOW w Kwidzynie jest placówką resocjalizacyjno-rewalidacyjną, przeznaczoną dla dziewcząt niedostosowanych społecznie i niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim oraz niedostosowanych społecznie w normie intelektualnej, w wieku do 18 lat.

Organem prowadzącym placówkę jest Samorząd Województwa Pomorskiego. Nadzór pedagogiczny nad działalnością MOW sprawuje Pomorski Kurator Oświaty w Gdańsku.

W dniu wizytacji, na 60 dostępnych miejsc, w ośrodku przebywało 48 wychowanków. W placówce funkcjonowały cztery grupy wychowawcze oraz jedna grupa usamodzielnienia.

4. Stan realizacji zaleceń wydanych w wyniku wizytacji placówki, przeprowadzonej w dniu 13 października 2015 r.

- I.** Odstąpienie od przeprowadzania badań na obecność alkoholu i narkotyków przez personel MOW (zrealizowane).
- II.** Usunięcie z katalogu kar środka dyscyplinarnego w postaci dodatkowego dyżuru oraz wstrzymania odwiedzin osób spoza rodziny (częściowo zrealizowane).

Z analizy statutu MOW wynika, że z katalogu kar porządkowych i dyscyplinujących został wykreślony punkt dotyczący dodatkowego dyżuru oraz wstrzymania odwiedzin osób spoza rodziny. Zapis dotyczący wskazanych środków nadal widnieje jednak w regulaminie stopni dostosowania społecznego, obowiązującym w ośrodku. Zdaniem wizytujących, w celu uniknięcia wątpliwości w zakresie stosowania regulaminu w ośrodku i tym samym realizacji zalecenia KMPT należy ujednoczyć wskazane regulacje poprzez wykreślenie z regulaminu wskazanych środków dyscyplinarnych.

- III.** Wylimitowanie odpowiedzialności zbiorowej oraz odstąpienie od karania dziewczyn za czyny, których nie popełniły (częściowo zrealizowane).

Wizytujący, w trakcie rozmów z wychowankami, odebrali pojedyncze sygnały dotyczące stosowania odpowiedzialności zbiorowej wobec całej grupy wychowawczej, w przypadku braku możliwości ustalenia konkretnego sprawcy naruszenia regulaminu Ośrodka.

KMPT przypomina, że karanie podopiecznych za czyny, których nie popełniły, może wywoływać w nich poczucie niesprawiedliwości, upokorzenia i wrogości wobec innych, a także prowokować działania odwetowe wobec faktycznego sprawcy. Sprzyja to powstawaniu negatywnych postaw wychowawczych i przejawów drugiego życia. Utrudnia też budowanie w placówce pozytywnej atmosfery i braku akceptacji dla przemocy. Uzyskiwane dzięki takiej metodzie efekty dyscyplinarne nie mogą stanowić przesłanki jej stosowania. Podkreślenia wymaga, że taka forma dyscyplinowania jest niezgodna ze standardami międzynarodowymi. Zgodnie z Zaleceniami CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, kary zbiorowe uznane zostały, obok kar cielesnych i karania poprzez umieszczenie w ciemnej celi, za zabronione formy niehumanitarnego i upokarzającego karania (Reguła 95.2).

- IV.** Faktyczne zapewnienie nieletnim codziennych zajęć na świeżym powietrzu, poza przerwami międzylekcyjnymi (zrealizowane).

V. Uzupełnienie Statutu i Regulaminu stopni dostosowania społecznego o wskazanie czasu trwania środków dyscyplinarnych (niezrealizowane).

Z wyjaśnień udzielonych przez dyrekcję placówki wynika, że regulamin stopni dostosowania społecznego opiera się o system motywacyjny, który zakłada, że forma i czas pozbawienia wychowanki pewnych przywilejów, których ograniczenie jest konsekwencją złamania przez nią regulaminu zależy od działań przez nią zainicjowanych i realizowanych. Czas trwania środków dyscyplinujących jest w takim przypadku indywidualizowany i równy każdorazowo czasowi realizacji przez konkretną wychowankę zaproponowanych przez nią, opracowanych przy wsparciu opiekuna, zadań opisanych w tzw. zielonej karcie lub karcie dobrego zachowania. Z wyjaśnień dyrekcji Ośrodka wynika jednocześnie, że maksymalny czas trwania wymierzonego środka dyscyplinującego, pomimo jego indywidualizacji, nie jest z góry ustalany i komunikowany wychowance.

KMPT przypomina, że zgodnie z Regułami Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) przepisy wydawane przez właściwą władzę administracyjną z uwzględnieniem podstawowych cech, potrzeb i praw nieletniego, powinno określać m.in. czas trwania wymierzonych kar dyscyplinarnych. Ma to na celu zapobieżenie wprowadzaniu bezterminowych kar i wyeliminowanie pola do nadużyć w tym zakresie. Przedstawiciele Mechanizmu wskazują, że warto przy wymierzaniu środków dyscyplinujących określać maksymalny czas trwania danej sankcji, który oczywiście może zostać skrócony w przypadku wcześniejszej realizacji przez wychowankę jej zadań ustalonych w tzw. zielonej karcie lub karcie dobrego wychowania. Dlatego też KMPT rekomenduje uzupełnienie Regulaminu o zasady dotyczące wymierzania środków dyscyplinujących w opisanym powyżej zakresie.

VI. Zorganizowanie szkoleń dla personelu z zakresu praw dziecka (częściowo zrealizowane).

Z informacji uzyskanych w trakcie wizytacji wynika, że ostatnie szkolenie personelu ośrodka z zakresu praw dziecka zostało zorganizowane we wrześniu 2016 r. KMPT stoi na stanowisku, że pożądanym byłoby zapewnienie pracownikom ośrodka okresowych szkoleń w przedmiotowym zakresie. Warto w tym miejscu odnieść się do reguły 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), stanowiącej, że pracownicy powinni podtrzymywać i rozwijać swoją wiedzę oraz umiejętności zawodowe, uczęszczając na kursy i szkolenia przeprowadzane w pracy co pewien czas w ciągu całego okresu ich służby zawodowej.

- VII.** Zamontowanie we wszystkich kabinach prysznicowych osłon zapewniających intymność kąpiącym się (zrealizowane).
- VIII.** Zorganizowanie pomieszczenia, w którym w warunkach intymności i prywatności mogłyby się odbywać odwiedziny nieletnich (zrealizowane).
- IX.** Uaktualnienie podstaw prawnych Procedur interwencyjnych (zrealizowane).
- X.** Wyeliminowanie pobierania od opiekunów prawnych *zgody blankietowej* na leczenie nieletnich (niezrealizowane).

Z informacji przekazanych przez dyrekcję MOW wynika, że ze względu na ograniczony lub utrudniony kontakt z opiekunami wychowanek i ich brak woli współpracy, pobieranie od rodziców lub opiekunów prawnych tzw. *zgody blankietowej* na leczenie nieletnich w momencie ich przybycia do placówki to najczęściej jedyna sytuacja dająca możliwość jej pozyskania, a w wielu sytuacjach wspomniany dokument jest honorowany przez placówki służby zdrowia.

KMPT przypomina, że zgodnie z obowiązującym prawem przeprowadzenie badania lekarskiego lub udzielenie innych świadczeń zdrowotnych następuje po wyrażeniu zgody przez pacjenta (art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, Dz. U. z 2019 r., poz. 537). Zgoda pacjenta powinna nastąpić przed przystąpieniem przez lekarza do danej czynności i musi być uprzednio poprzedzona udzieleniem mu przystępnej informacji dotyczącej badania i zabiegu oraz ewentualnych ich konsekwencji, czy możliwych innych metod działania. Również wychowanka, która ukończyła 16 lat powinna wyrazić zgodę na ewentualne badanie lub zabieg (art. 32 ust. 5 ustawy). Jeżeli natomiast zachodzi potrzeba jedynie zbadania małoletniej pacjentki, to zgodę może wyrazić także opiekun faktyczny, a zatem również pracownik placówki (art. 32 ust. 3 ustawy). W przypadku badania stwarzającego podwyższone ryzyko czy zabiegu medycznego, w razie niemożliwości porozumienia się z opiekunem prawnym dziecka, należy w tej sprawie wystąpić do sądu opiekuńczego (art. 32 ust. 2 ustawy). Nie trzeba tego robić tylko w przypadku, w którym pacjent wymaga niezwłocznej pomocy lekarskiej lub istnieje bezpośrednio niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała czy ciężkiego rozstroju zdrowia pacjenta (art. 33 ust. 1 albo art. 32 ust. 9 w zw. z art. 34 ust. 7 ustawy).

- XI.** Uwzględnienie w przypadku przeprowadzania przyszłych prac remontowych lub budowlanych, dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością (niezrealizowane).

W trakcie wizytacji ustalono, że od października 2015 r. w placówce nie prowadzono prac remontowych lub budowlanych. Tym samym budynek, w którym mieści się MOW, w dalszym ciągu posiada bariery architektoniczne.

Mając na uwadze powyższe, KMPT zwraca się do Dyrektora Ośrodka Rozwoju Edukacji z rekomendacją odstąpienia od kierowania do Ośrodka nieletnich z niepełnościami ruchową.

XII. Uzupełnienie informacji na tablicach ogłoszeń o wykaz danych teleadresowych instytucji stojących na straży praw człowieka (częściowo zrealizowane).

W trakcie oglądu placówki wizytujący zwrócili uwagę na znajdującą się w korytarzu szkoły tablicę z informacjami zawierającymi dane teleadresowe instytucji stojących na straży praw człowieka, uzupełnione o dane wskazane w raporcie KMPT z 2015 r. Przedstawiciele Mechanizmu nie dostrzegli jednak podobnych informacji w pozostałych rejonach budynku, w szczególności w pomieszczeniach poszczególnych grup wychowawczych. W ocenie KMPT zasadnym jest dokonanie uwidocznienia powyższych informacji we wskazanych miejscach.

5. Mocne strony placówki

Przedstawiciele KMPT zwrócili uwagę na bardzo dobre warunki bytowe panujące w ośrodku, a także dostrzegli dużo pozytywnych rozwiązań i dobrych praktyk, w tym m.in.:

- wprowadzenie autorskich programów oddziaływań, takich jak np.: program „Dobra mama”, przygotowujący do odpowiedzialnego rodzicielstwa, czy też program „Konflikt i co dalej...”, dotyczący mediacji szkolnych i rówieśniczych w placówce;
- powołanie funkcji Trybuna Młodzieżowego, tj. wybieranej kadencyjnie osoby spoza pracowników MOW, spełniającej rolę rzecznika praw wychowanki;
- opracowanie „Przewodnika wychowanki”, tj. wręczanie każdej nowopryjętej wychowance przygotowanej przez psycholog MOW broszury informacyjnej, która w przystępny dla małoletniej sposób opisuje organizację placówki;
- zapewnienie opieki psychologiczno-pedagogicznej (seksuolog, terapeuta uzależnień) w wymiarze 83 godz. tygodniowo, a także codziennej obecności pielęgniarki;
- zorganizowanie dla wychowanek, dzięki uprzejmości lokalnego klubu fitness i siłowni, darmowych karnetów, dzięki którym dziewczęta mogą korzystać nie tylko z bardzo dobrej bazy do zajęć sportowych na terenie Ośrodka, ale również z wyjść do zewnętrznej siłowni;
- zorganizowanie na terenie placówki domu tymczasowego dla psów wraz z programem *Adopciaki*, umożliwiającym wychowankom opiekę nad szczeniakami przeznaczonymi do adopcji. W tym miejscu należy dodać, że wizytujący dostrzegli ogromne zaangażowanie wychowanek w tę formę zajęć, szczególnie istotnych dla grupy usamodzielniającej, gdyż uczy ich ona empatii, wrażliwości i odpowiedzialności;

- funkcjonowanie w piwnicy budynku Ośrodka przestronnej i posiadającej klimatyczny wystrój harcówki oraz istnienie żeńskiej drużyny harcerskiej składającej się z wychowanek MOW;
- utworzenie pracowni kosmetyczno-fryzjerskiej, z której korzystać mogą wychowanki (w placówce planowane jest również otwarcie w przyszłości kursu doskonalącego kosmetyczki oraz kształcenia w zawodzie fryzjerki);
- organizację co dwa lata Zjazdu Absolwentek (dotychczas odbyły się dwa zjazdy) oraz badania ich losów;
- organizowanie dla wychowanek, wykazujących szczególne zainteresowania, dodatkowych zajęć poza Ośrodkiem, np. we współpracy ze Szkołą Mistrzostwa Sportowego w Kwidzynie zajęć z siatkówki (3 wychowanki) oraz we współpracy z Kwidzyńskim Centrum Kultury – zajęć w ramach „Akademii małej gitary” (4 wychowanki);
- możliwość aktywności w klubie kibica drużyny piłki ręcznej MMTS Kwidzyn.

6. Inne uwagi dostrzeżone w trakcie rewizycji

6.1 Problem systemowy dotyczący przeszukania nieletnich

Z analizy Procedur postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych (z marca 2016 r.) obowiązujących w MOW wynika, że w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu karalnego, przestępstwa lub drastycznego złamania regulaminu przez wychowanki, dopuszcza się przeszukanie administracyjne pomieszczeń przez pracowników Ośrodka.

KMPT podkreśla, że obowiązujące przepisy prawa nie dają personelowi MOW uprawnień do dokonywania sprawdzenia rzeczy i osoby, a także dokonywania przeszukiwania. W przypadku organów stosujących prawo (jak np. Policja, Straż Graniczna, ABW, CBA i inne) uprawnienie do ww. czynności wynika wprost z ustawy. W przypadku pracowników MOW ani obowiązująca ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, ani inny akt prawny takich uprawnień nie przewiduje. Powyższe działanie narusza więc zasadę legalizmu wyrażoną w Konstytucji RP i jest nieuprawnionym uzurpowaniem sobie przez personel uprawnień do których nie ma on prawa. W tym miejscu należy przypomnieć, że zgodnie z zasadą legalizmu, wyrażoną w art. 7 Konstytucji RP organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Nie mogą więc domniemywać swojej kompetencji, a wszelkie ich działania muszą mieć podstawę prawną.

Przedstawiciele KMPT nie mają wątpliwości, że praktykowane działania służą zapewnieniu wychowankom bezpieczeństwa, jednak nie mogą odbywać się bez właściwej podstawy prawnej. Do czasu wprowadzenia przez ustawodawcę odpowiednich unormowań prawnych, personel młodzieżowych ośrodków wychowawczych powinien odstąpić od dokonywania ww. czynności.

6.2 Dyscyplinowanie przez personel

W trakcie rozmów z wychowankami przedstawiciele KMPT uzyskali informacje, że w trakcie ich okresu adaptacyjnego w Ośrodku (trwającego 3-4 tygodnie) muszą nauczyć się na pamięć regulaminu placówki oraz nazwisk wychowawców. Po okresie adaptacyjnym wiedza wychowanków ma być weryfikowana w drodze odpytania przez pracowników MOW. Wówczas następuje ewentualne otrzymanie wyższego stopnia dostosowania społecznego.

Z Regulaminu stopni dostosowania społecznego w MOW, a także Przewodnika wychowanki wynika, że po okresie adaptacji wychowanka otrzymuje stopień podstawowy (zmiana z dotychczasowego „zerowego”) pod warunkiem zapoznania się i dostosowania się do regulaminów Ośrodka.

KMPT podkreśla, że wychowanki powinny mieć świadomość swoich praw i obowiązków, ale w tym zakresie wystarczające jest zapewnienie im stałego dostępu do odpowiednich informacji. Przedstawiciele Mechanizmu pozytywnie oceniają przywiązywanie przez MOW dużej wagi do znajomości przez wychowanki regulaminów oraz kwestii organizacyjnych takich jak znajomość personelu placówki. W opinii KMPT kwestie te nie powinny jednak stanowić czynnika warunkującego uzyskanie kolejnego, wyższego stopnia. Zdaniem wizytujących, dobrym rozwiązaniem byłoby zachęcanie wychowanek do znajomości regulaminów np. poprzez organizowanie cyklicznych konkursów z wiedzy na ten temat, co motywowałoby wszystkie dziewczyny do odświeżania wiedzy o swoich prawach i obowiązkach. Konkursy takie powinny jednak wiązać się z opcją uzyskania nagrody za określony stopień wiedzy, a nie z brakiem możliwości awansu na kolejny poziom.

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

I. Dyrektor Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Kwidzynie:

- 7.1 uwidocznienie w częściach mieszkalnych budynku informacji zawierających wykaz danych teleadresowych instytucji stojących na straży praw człowieka;
- 7.2 wykreślenie z katalogu kar porządkowych i dyscyplinujących znajdujących się w regulaminie stopni dostosowania społecznego pozycji dotyczących dodatkowego dyżuru oraz wstrzymania odwiedzin osób spoza rodziny;
- 7.3 organizowanie dla personelu okresowych szkoleń z zakresu praw dziecka;
- 7.4 przypomnienie personelowi placówki o zakazie stosowania odpowiedzialności zbiorowej względem wychowanek;

- 7.5 wyeliminowanie pobierania od opiekunów prawnych tzw. zgody blankietowej na leczenie nieletnich;
- 7.6 uzupełnienie Regulaminu stopni dostosowania społecznego o zasady dotyczące wymierzania środków dyscyplinujących, w szczególności w zakresie określania maksymalnego czasu ich trwania (pkt 4. V. raportu);
- 7.7 odstąpienie od przeszukiwania przez personel Ośrodka rzeczy i pokoi wychowanków;
- 7.8 odstąpienie od praktyki egzekwowania od wychowanków znajomości na pamięć regulaminów placówki;

II. Dyrektorowi Ośrodka Rozwoju Edukacji:

- 7.9 odstąpienie od kierowania do MOW w Kwidzynie nieletnich, których specjalne potrzeby edukacyjne mogą mieć związek z niepełnosprawnością ruchową, do czasu zlikwidowania istniejących w budynku placówki barier architektonicznych.